

סימן לו

האם מותר לתרום לבניין כניסה של נוצרים

שים ראשון הוא יומ אידם היה לו להבחן שמיiri בניוצרים אם לא שם זה היה חסר ברמביים שלו*. וממן התימה על [רבנן] שדפטו הרמב"ם המדיוקים של דורנו לנגד עיניו היאך כתוב שהנוצרים אינם עובדי ע"ז כלל.

ומקדור הרמב"ם הוא במסכת עבודה זרה דף ז' עמוד ב' לגביו אסור משא ומתן עם עובדי ע"ז סמור לימי אידיהם, שכשננה רבינו ישמעאל אומר שלשה לפניהם ושלשה אחריהם אסור ובגמרא שם וכדף ז' עמוד א' אמר רב תחליפא אמר שמואל יומ א' לדוביי רבינו ישמעאל לעולם אסור עכ"ל יומ א' היינו יומ ראשון בשבוע ומיריד בינויים** שום ראשון הוא יומ אידם, ואל תשגיח بما שנדרפס בש"ס דפוס וילנא בדף ז' עמוד ב' להגיה בדברי רבינו ישמעאל יומ עבדות כוכבים לעולם אסור עכ"ל כי הוא מפחד הצנוריה ואין לו הבנה, אותו הוצרך שמואל לאשמעין שום ע"ז גופא אסור. ופרקוש דברי רב תחליפא אמר שמואל הוא של דברי ישמעאל שאסור משא ומתן ג' ימים לפני יומ האיד וג' לאחריו אסור לעשות משא ומתן עם הנוצרים לעולם כי ימי ראשון בשבוע וג' ימים לפניהם ואחריהם כוללים כל ימות השנה, עיין בדף ז' שם רבינו הנגאל ורשי"י ובתוספות רבינו אלחנן שם בד"ה לדברי ר' ישמעאל.

ואין הכרה שרבינו ישמעאל עצמו מיריד בניוצרים שעדיין לא נתרכו ביום רק שמואל העיר שלפי שיטחו יש לאסור משא ומתן עם הנוצרים לעולם. וענין ההערה לע"ז, שמכיוון שהנצרות צמחה מתוך ישראל והנוצרים טוענים שהם בני הדת האמיתית ויירושי היהדות לכן ראוי לאסרים ולחרחיקם ולאסור

* (חגיה) ברמביים דפוס וילנא תר"ס פרה הלכה ד' לגמרי.

** (חגיה) ומפורש בריטב"א דפוס שאلونקי תק"ט במסכת ע"ז דף ב' וחיל והקשו בתוספות ויל מדא מארנן בגמרא [יומן] נוצרי לדברי ר' ישמעאל לעולם אסור וכרי עכ"ל, הובא אחרי פרוש הראה בהחצאת ווריי בלי ובהתואת וריטב"א החדש צוין בשם כת"ז.

כ"ה, ב' ריח מוחשון תשנ"ז
לרב אחד

א

קבלתי מכתבו בקץ בשאלת האם מותר לתרום לבנות מחדש באלה"ב, שכמוה מקרים תרמו הנוצרים לבנות בתים נכסת חדש ומקבלים מהם עין ביורה דעתה סימן רבי"ז סעיף ב' בהגיה ולכך הם מצפים שנשיב להם כగמול הטוב ואם לא נתרום שמא ייה היפכו לשונאים ועוד כדי שלא יהיה חילול השם ושאר צדדים. וככבודו צירף תשובות גדויל אשכנזו שנחלקו בואה לפני מאה שנה, בשווי'ת מלמד להוציא חלק ב' סימן קמ"ח אותן ב' אסור ובשואlein ודודשוין סימן כ"ה התיר וכו' האריך להתריר בשווי'ת מטה לו סימן כ"ה, ושוב שלח מה שהשיב לו כתעת [רב גודל] שליט"א מירושלים שפסק להתריר. ואני יודע למה לפנות דוקא לרבני ארץ ישראל בשאלת האם הtolioה הרבה במציאות בחויל.

אני מעריך מאד את [רבנן] אבל לא דק בתשובתו כי סמך ידיו על דברי ש"ת מטה לו, ובמה"כ במטה לי שגה ברמביים עד כדי שבהערה א' פרש דבריו בהלכות מאכלות אסורות פרק י"א הלכה ז' כל גוי שאינו עובד עכ"ז ע"ז כגן אלו הישמעאלים וכרי עכ"ל שהוא דין לנוצרים ושהרמב"ם נקט ישמעאלים רק מפני שוד בתוכם, ונעלם ממנו הלכות עבודה זרה פרק ט' הלכה ז' נוצרים עובדי ע"ז הם יומ ראשון הוא יומ אידם עכ"ל ומבודר יותר בפרקוש המשניות למסכת עבודה זרה פרק א' משנה ג' שכחוב זו האומה הנוצרית הטוענים טענת המשיח לכל שינוי כתותיהם כולם עובדי עבידי וכו' ונוהgin בהם בכל התורה כודרך שנוהgin עם עובדי עבודה זרה עכ"ל בתרגומם הרוי קפאה. ונמי שבבעל מטה לו לא ראה הדברים בפרקוש המשניות כי הוושטוט מן הדפוסים אבל כיצד לא זכר הדברים בהלכות עבודה זרה, וגם לפי מה ששמעו הדפוסים והופיסו אודומים או כנוגנים במקום נוצרים הלא כין שנזכר

ולכן דעת הרא"ז שנוצרים הם עובדי ע"ז כי זיל בסימן רצ"א, ומזה הטעם אלו משכירים בתים לגויים עכו"ם וכוכי סמכין אהא דגויים שבחריל לאו עובדי ע"ז נינחו ואין לחוש למכניס לתוךו ע"ז דאין אדוקים בה לעשותה בתיempt ותלינן לקולא אמרנן דילמא לא עבד אל כובל ברוסיא וארכז יון ודאי אדוקין שהן עושין על שעיריהם ועל פתחי בתיהם ובכלוי בתיהם ע"ז עכ"ל והרי שכותב שהנוצרים ברוסיה יון הם אדוקים בע"ז, וכונתו לנוצרים האורתודוקסים שהכיר נשנדד בארץות הסלביות ועד היום הם שטופים באצלמים ואיקונים יותר מהקתולים ואולם גם בשאר ארץות הם עובדי ע"ז רק אין אדוקים לעשות בתור בתיהם אבל בנתני הפליטם מי לא עבדו. ואף המאייר מודה שיתודיהם הם ע"ז הגם שייצאו מגדר העמים הקדומים ועיין מה שבארתי לשיטתו בשאלת מוסיקה נסיתית [לעיל סימן לה].

ולכן כתוב בתוספות רבנו אלחנן במסכת עבודה זרה דף ב' עמוד א' בד"ה לשאת ולחת עמהם, אין אדוקין בה כל כך זומיא וזה זאמרנן בפ"ק דחולין גוים שבחריל לאו ע"ז הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם וכוכי חווין שלא אולי ומזהו בשביב מורה שלנו עכ"ל והויסיף שאינם כאוותם הגויים שבדף ס"ד עמוד ב' דידי' בהוא שלא עבדו לע"ז כלל קלומר מה שאין כן גוים שבחריל שפ"ר עובדי ע"ז רק שאינם אדוקים בה.

ולע"ז כן דעת כל הראשונים שנקטו שהגויים בחו"ל אינם אדוקים, בחדושי הרמב"ן בעבודה זרה דף י"ג עמוד א' אמרנן דהני עכו"ם לא אידי' בע"ז כולי האי ולא אולי ומודי' עכ"ל, וברא"ש פרק א' סימן א' דחוינן דגויים בחיל לא אדוקי כלל עכ"ל, ובירטב"א דף ר' עמוד ב' בד"ה ההוא דקים לן בגוייו דלא אולי ומודה עכ"ל, וברבנו ירוחם נתיב י"ז חלק ה' לא נאסר אלא לעובדי ע"ז ולא היהת הגזירה לאוותם שאינם אדוקין עכ"ל, ואחרות חיים הלכות ע"ז סימן א' בשם הר"פ גוים שבוחוצה לארץ אין אדוקין בע"ז וקיים לנו בה שלא אולי ומודה עכ"ל וכלשון הוה בשם רשי"י הובא בחדושי הרשב"א במסכת ע"ז שם ובארחות חיים שם וסמ"ג עשין מיה ור"ז של רדי"ף במסכת עבודה זרה פרק א' בד"ה דינרא ועוד ראשונים.

המשא וממן מהם אפילו לגמרי, ומיהו אין הלהכה כרבי ישמעאל אלא כתנא קמא שלפני אידיהם ג' ימים אסור ולהתריהם מותר. והוא בארץ ישראל אבל בחוריל אמר שמואל שם בדף ז' בגולה אין אסור אלא יום אדם עכ"ל הא מיתה ימי ראשון בשבוע שהוא יום אדם אסורים ועיין בפלפולא חrifeta על הרא"ש במסכת סנהדרין פרק ז' אות ה'. ונמצא שלדינא דגמרה הנוצרים הם עובדי ע"ז בין הארץ לבין חוריל רק שבחריל פחות אסרים משה וממן עמהם, והוא המקור לרמב"ם.

ב

מכאן למסכת חולין דף י"ג עמוד ב' אמר ר' יוחנן נקרים שבוחוצה לארץ לאו עובדי כוכבים הון אלא מנהג אבותיהם בידיהם עכ"ל פי' שלכן אם שחשטו בהמה און חוששים שהתכוונו לובוח אותה לשם ע"ז והתהיה אסורה בהנאה אלא היא נבלה בלבד עיי"ש, שאינו בא לחלק על שמואל ולא אמר שאינם עובדי ע"ז כלל אלא רק שאינם אדוקים בה. וכן פרש"י שדברי רבי יוחנן הם כדבורי שמואל, שכותב במסכת עבודה זרה שם בדף ז' בד"ה בגולה אין העובדי כוכבים אדוקין כל כך בעבודות כוכבים כדאמרנן (חולין יג) עובדי כוכבים שבוחוצה לארץ לאו עובדי כוכבים נינחו וכוכי עכ"ל.

ולכן כתוב בספר האשכול חלק ג' סימן נ"ט שלא נאמר גויים בחוצה לארץ לאו ע"ז אלא שאנם כמיינם האדוקי' בע"ז עכ"ל. ובסימן מ"ב כתוב, ומkillin הרוכה לשאת ולחת עמהם אף ביום אידם שאמרו גויים שבחריל לאו ע"ז אלא מנהג אבותיהם בידם, ואף על גב דשמואל אמר אף' בגולה ביום אידם אסורה, דשמואל חזי דהותם אכתי אדוקי בע"ז ביום אידם, וכיון דשמואל לפני אדיהן הקיל ואני חווין דגויים שבימינו אף' ביום אידם לא אדוקי דואלו ומודו, להכי אין לאסור למקילים עכ"ל הרי שפרש דברי שמואל ורבו יוחנן באותו עניין שגויים דהינו הנוצרים שבוחועל אינם אדוקים בע"ז ולא שאינם עובדי ע"ז כלל. וכיון שלשמואל בודאי הם עובדי ע"ז שכן אסור לסתור אתם ביום אידם הוא הדין לרבי יוחנן, ומה שמקילים היום אפילו ביום אידם הוא משום שאדוקים עוד פחות שאינם מודים בשביב משה וממן כלל אבל עובדי ע"ז שפ"ר הו.

זה גם הנוצרים אינם יודעים שאומנתם היא ע"ז ולכן פטורים, ועיין בשדי חמד מערכת הוי"ז כלל כי' או י"ג ובספר לפני עור סימן י"ז פרק ד' האם יש לפני עור בגין נח ששוגג באופן זה. ברם הרמב"ם עצמו כתב שנוגאים עם הנוצרים בכל החומר כעובד ע"ז כנ"ל ולכן על רוחך יש לחלק, ואולי בהלכות מלכים מירiy בטעות פרטית כדוגמה שהביא מה שאינו כן בטעות הרבה היה להם ללמידה.

קשה לי בדעת רגמ"ה מהו נshed, אם עבדותם אינה עבודה למה נאסרו הצלמים אותו צורתם היא האוסרתلال הכוונה לעבדם היא האוסרת וליכא כוונה שהרי אפילו עבדום כאלו לא עבדום. ואין לומר שכיוון שהתקוינו בעשיית הצלמים לשם ע"ז לכן נאסרו, שם כן גם בעבודתם התקוינו לשם ע"ז כי מא שנה כוונה מכונה. ואם תאמר שרגמ"ה מירiy בפשטני גויים אבל מודה שהכمرים עובדים ע"ז ולכן הצלמים נאסרו בגללם משעת עשייתם, אם כן הiar כתוב בסתם שימושיהם מותרים וצ"ע. וגם דברי העיטור אינם בעלי יפה אם הcams אין בכלל אלו שהם לא עובדי ע"ז, ועוד שהמורל לע"ז אין מעשי אבותיו בידיו ויעיננו וזהות שהמומרים אודוקים טפי.

ג

מכאן לדברי התוספות במסכת סנהדרין דף ס"ג עמוד ב' בד"ה אסור לאדם שיעשה שותפה עם ערכ"ם שכתו בשם רבנו تم, וויל' בזמנ הזה כלון נשבעין בקדשים שלhn ואין תופטן בהם אלהות ואע"פ (שמה) שמוכרין עליהם ש"ש וכונתם לדבר אחר מכל מקום אין זה שם עבדות כוכבים גם דעתם לעושה שמיים ואע"פ שימושיהם שם שמיים ודבר אחר לא אשכחן אסור לגורם לאחרים לשתח' ולפני עור ליכא שלא הויהרו על כך עכ"ל ועיין בתוספות הראי". ורבנן ירוחם נתיב י"ז חלק ה' כתוב בדברים אלה בשם ר"י ולפי זה רק תחילת דברי התוספות שם ובמסכת בכורות דף ב' עמוד ב' בד"ה שמא הם של רבנו تم וכן משמע בפסק הרא"ש בסנהדרין.

ונחלקו האחرونים בכוונה התוספות האם בני נח לא הויהרו על השיתוף כלל או רק לא על שבועה בשיתוף, שבדרך משה הארוך בירורה דעה סימן קנ"א אות י' נראה שמותרים אפילו לעבד בשיתוף הובא בש"ך שם סעיף קטן ז' עי"ש ורבה

ובתוספות בדף ב' שם בד"ה אסור כתבו דעתכם שביננו קים לנו בגינויו ולא פלא לעבודת כוכבים עכ"ל ונחלקו המפרשים בכוונתם, ב Maharsh"א הבין שוגים בחוייל אינם עובדי ע"ז כלל ואילו ב Maher"ם לובלין פרש דין דרכם להודות לע"ז בעבור איו הנאת משא ומתן וכדברי Tosafot רבנו אלחנן ואlama שפיר הם עובדי ע"ז וכן עיקר לע"ז וככל הני ראשונים. ואין לעשות מחלוקת בחינם בין התוספות לבין רבנו אלחנן שהביאו מדבריו בסוף הדיבור ושרוב דבריו הם על פי ר"י אביו בעל התוספות.

אייברא לאוcoli עלמא הוא כי בשויית רבנו גרשום מאור הגולה סימן כ"א הביא דברי ר' יוחנן וכתב, ואני בחוייל אני וכיון דאין עובדי ע"ז אין לנו לאסור שלא לישא וליתן ביום אידם וכן ממש夷 ע"ז אין לנו לאוטרן שימושי ע"ז אין איסורין עד שיעבדו וכיון דגויים שבוחזה לארץ אין עובדין ע"ז אע"פ שעובדין אותה אינה נחשבת ע"ז, אבל ע"ז עצמה אסורה דתנן ע"ז של נכי אסורה מיד בין נعبدת בז' אינה נعبدת עכ"ל. מכואו שפרש שרבי יוחנן חולק על שמואל ולדעתו נקרים שבוחז'ין אינם שעודי ע"ז כלל, ורק ע"ז ממש שלהם כמו הצלמים של ישו אסורים כדי עבודה זורה הנאסרת אף שעודיע לא נعبدת. ותשובה זו הועתקה גם בשויית מהר"ח אור זרוע סימן קע"ה בלי שנזכר שם המחבר.

ולכן דעת ספר העיטור בסוף חלק א' אות ק' קדושין בחלק השני בענין מומר שקדש, וויל' ומסתברא [דכיוון] דגויים שבוחז'יל לאו ע"ז הן האידנא לאו מומר לע"א עכ"ל פ"י דלו היה המומר כגי עצמו הלא גויים שבוחז'יל אינם ע"ז וכן לא שייך מומר לע"ז. ורק מה שכותב בפסק א' אור זרוע בתחילת עבודה זורה שאע"פ דחוינן להו דואלי לתועבה בכל יום מה דעתידי אינו אלא מנוגג אבותיהם בעלמא עכ"ל אינו עניין לדעת רגמ"ה אלא הci קאמר, אע"פ שהולכים תמיד לכניתה אין זה משום שהם אודוקים ע"ז וניחוש לשם אולו ומmodo אלא כך הורגלו מאבותיהם להתפלל כל יום, וכן משאר דבריו שם משמע כפרש"י.

ויש לפרש טעם רגמ"ה לפי מה שכותב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י' ולכה א' שבן נח ששוגג באחת ממצוותיו ועבר ללא כוונה פטור כגן שבבעל אשת חברו ולא ידע שהוא אסורה עליו עכ"ל שלפי

עובדים לה' ולאليل בעבודה אחת או מקבלים עליהם ה' והאליל לאלה בקבלה אחת ח' מה שאין כן להישבע וכוי לה' בזמן אחד ולאليل בזמן אחר איןנו שיתוף כלל, ולדעת הרמב"ם בספר המצוות עשה ז' צריך לאמר שאינו שיתוף להקל אבל הוא שיתוף להחמיר ואכ"מ. ואטו הנוצרים באים לבתי תפילהם כדי להישבע שם בשיתוף הלא מקבלים שם את ישו לאלה ווכורעים או עושים סימן הצלב לעבדו ושאר מעשי העבודה זהה.

ז

ואל יקשה בעניין היאך היו נוצרים אלה בגדר עובדי ע"ז וחיכבים מיתה על פי דין תורה ולהלא רביהם הם בני תרבות ופועל חסד ומטיילים לישראל ואנתנו חוסים בצלם. הנה אם לא שנפטור אתם מטעם מחולקת הפסוקים ומשום ספק שגגה כמו שתכתבתי למעלה ועין בשווית שאלת יעבץ חלק א' סימן מ"א ויש להשיג עליי ואכ"מ, תהיה זו גיורת הכתוב כמו כבר מן החי שגוי שאכל ממנו חייב מיתה אף על פי שגם זה אינו מובן לנו. ברם בימינו אין לנו להרוג איש כמו שתכתב הראב"ז בהלכות מילה פרק א' הלכה ו' אלא דרוש וקבל שכר כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף ע"א עמוד א' לעניין בן סורר ומורה ועין מה שתכתבתי בחיבת יתרה בפרש כת' תצא בתוספת חיבת. ועין בתוספת במסכת עבודה זרה דף ס"ז עמוד ב' בד"הஇ יהו גור תושב וכבהגות אשורי" שם שכן נח שעבר על ז' מצוות אינו חייב מיתה עד שנידון בבית דין ואם לא נודנו אינו חייב מיתה ושווה לישראל שהיל שבת שאסור להרגו קודם גור דין, והריגת בן נח שלא במשפט אסורה מן התורה כמו שנראה במכילתא פרשת משפטים ומשנות ר' אליעזר פרק ט' וכתבתבי ב'קשות' מזה [להלן סימן מ' ר'ם]. ובזה יובנו דברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק י"א הלכה א' שאין כורתין ברית לע"ז (צ"ל) אלא יהו ממעובדים או ייהרגו עכ"ל ושוב כתוב שלא ביד או לוחפו לבור וכיוצא בו אסור עכ"ל ולשון אסור משמע שהדין כן ולא מפני שאין ידינו תקיפה ושלא כלחם משנה, אלא אפילו ידינו תקיפה אסור להרגו הינו קודם שנידון בבית דין.

ואם תאמר, סוף סוף נדונם בבית דין بعد אחד ודין אחד וכו' ונהרגם כי אלו מצוים לכוף את

אחרונים ובעל מטה לו [וזהרב הניל] הלו בדרכ ז' ועיין במתה לו ובספר משפט המלוכה על הרמב"ם הלכות מלכים פרק ח' הלכה י' מנין לחלק בוה בין היהודי לבן נת. ואחריהם השיגו עליהם שינוי נח אינם מותרים אלא לשחק שם שמיים עם דבר אחר בשבועה דוקא ולדוגמה ב"י ג"ד אג"ד סי"ינט פלוני אבל לא לעבד את ה' ודבר אחר, עיין בשווית מעיל צדקה סימן כ"א שדייק כן מדברי התוספות ובנודע ביהודה מהדורא תנינה חלק יורה דעתה סימן קמ"ח ושער אפרים סימן כ"ד הובאו בפתח תשובה בירורה דעתה סימן קמ"ז סעיף קטן ב' והדברים ידועים. ונראה שכן נח מותרים אפילו להישבע בע"ז עצמה ואפילו כל' שיתוף שם שמיים עמה ורק אסור לישראל לגרום לכך דומיא שלא ישמע על פרק שכני נח אינם מוחרים בו, כי הרי איסור שבועה נלמד מהתחלת אותו פסוק ושם אליהם אחרים לא תוביירו וכי רק על ישראל ונשבעים בחיי המלך. וכן כתוב רבנו יונה במסכת סנהדרין שם שגוי לא נצטה שלא לדוד בשמו ולא לקיים בשם עכ"ל כלומר בשם ע"ז וכן כתוב הראי' של הראי' במסכת עבודה זרה סוף פרק א' בשם הרמב"ז אפשר שאין בני נח מוחרים שלא לדוד ולא לקיים בשם עבודה כוכבים עכ"ל. וכן כתוב במנחת חינוך מצוה פ"ז מצעת עצמו, ורק מה שם ובערוך לנר במסכת סנהדרין שם פרשו לשון התוספות גופא דין מוחרין עלvr עכ"ל שקי על שבועה ולא על שיתוף, לא ראו ברבנו ירוחם שגורש שלא נזהר בני נח על השיתוף עכ"ל.

lidina לע"ז העיקר כדעת שווית מעיל צדקה ודעתה וכן ממשמע בעורך השלחן אורח חיים סימן קמ"ז אות ד' שתכתב שכני נח אינם מוחרים על השיתוף לגביו שבועה עכ"ל ואלמא שלא לגביו שבועה שפיר מוחרים, ויש לפרש כן ברבנו ירוחם ולא לעשות מחולקת בינו לבין רבנו יונה והרמב"ז וכל שכן אין להמציא מחולקת בין התוספות לבין הראב"ז האם נוצרים הם עובדי ע"ז או לא, ולא נחלקו חכמי צraft ואשכנז עם הרמב"ם אלא بما שנרגו בארץותיהם לשאת עם הגויים ביום אידם וכו'. ועוד אפילו תתקUSH שכני נח אינם מוחרים על שיתוף אפילו בעבודה, בכור הארץ [לעיל סימן להאות ו] ששיתוף אינו אלא כאשר נשבעים בה' ובאליל בשבועה אחת או

לכל ישראל, ומכל מקום קרי לזה שם תחת ידינו כיוון שהשלטון הוא בידי ישראל והוא הדין יהו הגויים תחת ידינו לענין שנוכל למנעם מלשאות בארץ אבל לא לדונם על ע"ז. ובאמת הוא מוכחה מן הכתוב לא ישבו בארץ פן יחטאו אך לי עכ"ל והלא אם יחטאו שיעבדו ע"ז נדונם ונחרוגם, אלא מיירishi שיש הכה למנוע כניסה הארץ אבל לא להורגם אם כבר נאחו בתוכה וכן כמו שכזאת שהיובל נהג וקבעו גרי תושב מכל מקום היה גם עכו"ם בארץנו.

ומי שייחן לדון בני נח על ע"ז בדורות אלה ולהרגם שלא בשעת מלחמה מסכן את הרבים ורודף את כל ישראל, ורק כאשר ידינו תהיה תקיפה עליהם לגמרי נכו' את כל העולם וחוו בימות המשיח וכן כתוב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י"א הלכה ג' שהמשיח יתקין את כל העולם לעבודת ה' וגוי עכ"ל, ברם בימות המשיח הגויים יחוורו אל האמת והודים יושבם שם בסוף הפרק, כשיעמדו מלך בעצמם כמו שכתב שם בסוף הפרק, המשיח באמת יוציא ויזליח וירום ויישא מיד הם כולם המשיח באמת ויצליח וירום ויישא אבותיהם ושביהם ואבותיהם הטועם עכ"ל ומילא לא נדרש או לדונם. וסיום פרק י"א הוושטמן הדפוסים והחזרתו ברמב"ם לעם ומהדורות הר"י Каפת.

ואחתוב לו דבר כמו עמדין, הנה במסכת ברכות דף נ"ז עמוד א' אמרו במשנה מביך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה בשם שהוא מברך על אדם לביך על הרעה בשם שהוא מברך על הטובה עכ"ל. וענינו של פ"י רוב יש במה שקרה לאדם מן הטוב ומן הרע ולפעמים הטוב והרע באים כאחד ואו מביך על שניים ולפעמים הטוב בא עכשו והרע רק לאחר מכן או להפוך, אך לא תקנו ברכה אלא על ההורה ולא על העתיד וכן לא על מה שלא קרה ומהו יש להודות לה' גם על אלה כמו במסכת ברכות דף ז' עמוד ב' מומור לדוד קינה לדוד מביע ליה וכוי עכ"ל עיי". וכן לפעמים והקב"ה מביא רעה על עצמו ויש בה טובה לעתיד או להפוך או שתיהן יחד, ויש שהטובה או הרעה העתידית גלויה מראש ויש שאינה מתגללה אלא לאחר זמן או לאחר דורות רבים וכל התורה מלאה מזה כמו מכירת יוסף ושיעבוד מצרים. ובוחורת "פרקם בהבנת מאורעות זמננו" פרק ב'*

* (הנ"ה) ובקונטרס טבון וקשות מאמרין ח-ו.

כל העולם לקיים ז' מצוות בני נח וממי שלא קיבל יירוג כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ח' הלכה י', תהנה הראב"ז בהלכות מלכים שם הלכה א' והרמב"ז בפרשנות שופטים על הכתוב כי תקרב על עיר חולקים עליו ולדעתם אין מצוה לכוף גויים שבחויל לקיים ז' מצוות. ואפלו לדעת הרמב"ם ובארץ ישראל שם מצוה לשרש אחורי ע"ז והוא כשידינו תקיפה עליהם, וצריך לדעת מהו שעור זה. וענין ברמב"ם בהלכות עבודה זורה פרק י' הלכה ו', בominator שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים ביננו ואפלו ישב ישיבת עראי או עובד מקומם במקום בסתרה לא יעבור בארץנו אלא עד שיקבל עליו ז' מצוות שנצטו בני נח וכי עכ"ל וכותב בשם מעשה רוקח שודקה לסתורה אסור לעبور שמא יתעכב אבל העברה לבדה אין בה איסור. וקשה הרי מיירishi בידינו תקיפה ומאי אריא שלא יעboro המלא צריך לדונו על שעובד ע"ז, ומיהו יש לדחות שמיירishi שלא עבד ע"ז בפניו ولكن אי אפשר לדונו אבל חזקתו שהוא ע"ז וכן אסור לו לשוחות בארץ כל שלא קיבל עליו ז' מצוות.

ברם נלמד מפרש"י בפרשנות בהר על הכתוב ומק' אתיך עמו ונמכר לגר תושב עמק, וזהיל משפטה גר והוא עובד כוכבים, כשהוא אומר לעקר והנמכר לעצם עצים ולשאוב מהם עכ"ל והוא ממשכת קדושין דף כ' עמוד א', ובפסק של אחריו גואלה תהיה לו פרש"י אל תניחו שיטמע עד שנת היובל וכוי' ובנכרי תחת ירך הכתוב מדבר עכ"ל וכן מוכחה כי אם איןו תחת ידינו מהיICI תיתי שהעכו"ם ישחרר עבר עברי אפילו ביובל וכן באר הראים. ותימה אם הנכרים הם תחת ידינו מה ענין עובדי כוכבים ועובדות כוכבים לכוא, הלא אסור להניהם בארץנו ומצווה לבער ע"ז ממנה, אלא על כרחך התורה חזהה שהמציאות כהה תהיה למרות האיסור וכך בפרשנות מסעי ואם לא תורישו את יושבי הארץ וגוי עכ"ל. ורש"י מיירishi שהנכרים הם תחת ידינו לענין חוקים אורחיהם ודיניהם ממוןנות וכן אפשר להכרים לשחרר עבדים ביובל כמו שאנו משחררים מה שאין כן לענין נפשות להרגם או לארשם מן הארץ ולהרשות בתיהם ע"ז שליהם אינם בידינו כי או הגויים יעדדו על נפשם ועל דתם וגם יבואו איהם מעבר הגבולות להלחם לצדדים והו איבוד נפשות וסכנה

רשי' זכה שהוא לצורך האليل אסור אבל לבנות מזבח העתיד להיות לצורך זכה או קטורת מותר כיוון שאנו תשמש ישר של האليل ובהכי מיידי במשנה, ואין הכי נמי היה יכול כתוב שתשתמש דתקרובת מותר אלא נקט לשון כולל.

ואילו התוספות שם בעמוד ב' כתבו שאין סברה להתייר לבנות עמהן לתחילה מקום שיקטירו עלי' במחטה לעבודות כוכבים וגרסו דימוסיות בדלא'ת ופרשו שאף הן מין בת' מרחצאות, ועיקר הבניין אינו לצורך עכוחה זרה כל אלא רק מעמידים שם ע"ז בכיפה, ולכך מותר לבנות את הבית אבל לא את הרכבת ברכס ובכיפה והנה הגם שגרסו דימוסיות לעומת רשי' שגרס בימוסיות ועיין במאירי שהביא סמוכין לגרסת רשי', לע"ז אין המחלוקת תליה בגרסאות כי בחוששי הרשכ'א בעכוחה זרה שם גרס דימוסיות וכן הובא בשם ארחות חיים הלכות ע"ז אות ט' ואך על פי כן פרש כרש'י ואילו הראב'ז והרא'יה גרסו בימוסיות ואעפ'ב פרשו כתוספה. ומה שבכתב בש"ית חות המשולש סימן כי' שהתור בירורה דעתה סימן קמ"ג מחלוקת בין בימוסיות לדימוסיות אינו מובן כי הטור לא הוכיר לשונות אלו, וצריך לומר שהבין בכך בכוונת הטור אבל אינו נראה כי הגרסת ברא"ש היא דימוסיות בדלא'ת ואילו סבר הטור שМОוכה מזה שדעת אביו כדעת התוספות לא היה נמנע מהבייאו. אלא יש לבאר מחלוקת רשי' ותוספה באופן אחר, כי לפרש'י סיום המשנה הגיע לכיפה שמעמידין בה עבותות כוכבים אסור לבנות עכ'ל קאי רק על בת' מרחצאות הנשנה לפניו ולא על בימוסיות שלפני פניו ולכך פרש בימוסיות בענין אחר ואילו לתוספות קאי עניין הכיפה על שתיהן ובימוסיות ובתי מרחצאות הן עניין אחד. ולפי זה יש להביא ראייה לפרש'י ממה שאמרו במשנה בונים מהם בימוסיות ובתי מרחצאות עכ'ל ומשמע שאינו מותר לבנוו אלא עם העכו'ם אבל לא יבנה ישראל לבדו ובט'ז בירורה דעתה סימן קמ"ג עיף קטן ד' פרש שאfilo עמהן אסור לבנות אלא אם כן העכו'ם היו יכולים לבנות גם בלי ישראל שאנו עובר על לפני עור, והרבotta היא שאני על פי שבעלמא אם קאי בחדר עברא דנהרא מותר לעשות אפילו לבדו מכל מקום בע"ז לא התירו לבנות אלא עמהן ובגיא' לכיפה לא התירו כלל. ומשמעות זו שצירק לבנות דוקא עמהם אתיא שפיר

בארתי דוגמה לזה שתשועת ה' ביד רבעם בן יוואש הייתה לרעתם של ישראל כי על יהה נבדקו עשרה השבטים ונמצאו חיברים.

והנה כל מה שעביד רחמנא לטב עביד כי יש בראשו גם צד של טובה, ולימ' היה נימה של חסד אףלו בחורבן בית שני אף על פי שאין רעה לישראל יותר מנו, כי אם היה המקדש קיים עוד מאות שנים וביניהם היו עכו'ם נוטשים עבותות הקרבנות בפולחן ע"ז שליהם להבדיל כמו שקרה או אז היה ישראל לומדים מהם ובועלם בוכחים ומדרים רגילים מבית המקדש וכגהיג עת לחורבן ונוסף גם הוא על החטאינו ולא היה לשונאים של ישראל תקומה, ועד היום רוב ישראל ואומות העולם סולדים מרעיון הקרבנות ואולם עד שיבנה בית שלישי יהפכו הלבבות והוא הלב חדש ורות חדשה שניבאו הנביאים לעתיד לבוא. הוא הדין אילו היה נזק היה מזבח לדzon בני נח על ז' המצוות אףלו רק בא' בלבד לא הייתה לישראל תקומה. והעולה מזה שגם במה שנמנע מתנו לקאים חלק מהמצוות יש בו השגת ה', והבן.

ה

ונבוא לעניינו, לע"ז הנזרים הם עובדי ע"ז חוץ מקצתם ואם יש להקל אין זה אלא בעניין נפשות אבל לא לעניין איסור. ועיין בירורה דעתה סוף סימן קל'יט, יש מי שאומר שאסור להלחות לצורך בנין בית אלילים של עובדי אלילים וכל שכן למוכר להם תכשיטים כגן מחתמות והמנע מצלייה עכ'ל ואם הלוואה אסורה כל שכן מתנה. דברי השלחן ערוך הם מהתוספה במסכת נדרים דף ס"ב עמוד ב' וספר שבלי הלקט חלק ב' בהלכות עבודה זרה קרוב לסוף והובא בבית יוסף.

ולע"ז דבר זה הוא לכלי עולם ואני תלוי בחלוקת רשי' ותוספות במסכת עבודה זרה דף ט'ז עמוד א', וזה המשנה אין בוניון עמהם בסילקי וכו' אבל בוניון עמהם בימוסיות ובתי מרחצאות הגיע לכיפה שמעמידין בה עבותות כוכבים אסור לבנות עכ'ל, ופרש'י בד"ה בימוסיות בנין שאינו לצורך עבודות כוכבים וכו' וקורין לו אלט'ר וכו' בימה של אבן אחת ומרקיב ובתים דהוי תבשיש דתשמש שעבודת כוכבים עכ'ל ופי' בנין הוא כל מה שנבנה כולל מזבח אלט'ר בלע"ז ואני מורה על בית דока. ולדעתי

ולא הקצחו לתשמש עבודת כוכבים אלא לפי שעה הכנס לתוכו עבודת כוכבים עכ"ל ולא מכך אמר הקצחו הוי תשמש דעתך ואסור עד שיבטלנו הגוי עיי"ש ובודאי גם אסור לבנותו. וכן פרש הר"ן שם טעמא דAMILתא דכיוון שלא נעשה אלא לשימוש עראי לא נاصر משום ממשי עבודת כוכבים עכ"ל מה שאין כן אם נעשה לשימוש קבוע ספרי הוי ממשי.

והמשיך הר"ז, וליכא למימר דבית אינו נاصر משום ממשי עבודת כוכבים לפי שגופו אינו משמש לעבודת כוכבים אלא כקרע עולם בعلמא דהא בפרקא קמא דגמרא (דף יט:) לגבי הא דתנן הגע לכיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים וכו' דאמר' עלה אם בנה שכרו מותר ומקשין פשיטה ממשי עבודת כוכבים היא וממשי עבודת כוכבים אין אסורה עד שנעבדו אלמא בית ממשי עבודת כוכבים אסוריין או וואליין ולפי זה מפורש בגמרא שבית ע"ז הוי ממשי ע"ז. ומיהו זה תלו依 בפרש כי במשנה בדף ט"ז, כי לדעת הר"ז כיפה הינו תקרה עצולה של בית דווים או וואליין בלבד ואפשר שכן דעת רשי' שפרש בלא ע"ז ישן אריוולדי' עיין בהמתרגם שבסוף המסתכת. ועיין בפסק הריא'ז שגם לדעתו כיפה היא תקנת הבניין אלא שפרש שמעמידים את הע"ז על גבה מבחוץ וכדרך שהווים מעמידים צלב על כיפת הכנסתה מלמעלה ולהבדיל יהודים מעמידים מגן דוד, ואולי גרס במשנה לגבי בתים העמיד עלייה ע"ז וסילקה עכ"ל עיין בשני נוסחות שבמשניות.

ברם דעת הרמב"ם אינה כן שהרי כתוב בהלכות עבודת כוכבים שבונה הוא לכתילה הטרקלין או החצר לא שייך תקרה. ולע"ז הרמב"ם מפרש במסכת ערובין דף כפירוש העורך בערך כף (התשיעי) למסכת ערובין דף י"א עמוד ב' וחיל כיפה ר' מאיר מחייב במזווה פי' זו כיפה האמורה כאן פתוחה מרובע רוחותיה אלא מסוכתה כפופה כמו קשת ועומדת על ד' רגליים עכ"ל כי מקומו של מבנה קטן זה הוא בין בחוץ בין בפנים בתוך אולם גדול כדיוע ושמים בו את הפסל לבנותו וליחד לו מקום ולכן הוי ממשי ע"ז ואסור לבנותו מה שאין כו הטרקלין או החצר עצמה אינו מיותר לע"ז ומותר לבנותו. ונראה להשות את הדעתות, וגם רשי' והר"ז לא אסרו לבנות כיפה שהיא תקרה הבית המאהלת על האليل לפרושים אלא אם המוקם מיוחד

לפרש'י שבמוסיאות הינו מובה שלפי זה המלה עמהם קאי על במוסיאות, מה שאין כן לפרש התוספות שלא התירו לבנות אלא בנינים שאינם מיוחדים לע"ז ושגם דימוסיות הן מרחזאות למה לא בינה אותן אפלו לבדו. וקצת יש לדייק כן ברמבי'ם הלוות עבודה זרה פרק ט' הלכה י"א שכח שאסור לבנות עם העובי כוכבים כפה שמעמידים בה עבודה זרה וכי אבל בונה הוא לכתילה הטרקלין או החצר שיש בה אותה כפה עכ"ל ולא כתוב שבונה עמהם הטרקלין.

ומהרי דעת הרמב"ם, בטור שם כתוב שהרמבי'ם כפרש'י ועיין בארכות חיים שהביא דברי הרמב"ם בחדא מהטא עם דברי הרשב"א שכח כפרש'י, והאחרונים תמהו היכן משמע כן ברמבי'ם עיין בדור הגר"א ביריה דעתו שם ובספר עבודות המלך על הרמבי'ם שם. ולפי מה שכתבתי שרש'י מהליך בין במוסיאות לבין מרחזאות, אילו סבר הרמב"ם כפרש'י היה כותב עניין במוסיאות לחוד וכיפה לחוד ולכן כיוון שכח הכל לעניין הכיפה נשמע שדעתו כתוספות.

ולדינא יש לאסור כדעת התוספות שכן העורך ופסקי ר"י' ז' והרבא' ז' והרשב"ם הובא בתוספות ורבנו אלתנן והרא'ה והריטב"א ועוד ראשונים פרשו שבמוסיאות או דימוסיות הן מרחזאות ושאר מבנים שלא נעשו לשם ע"ז וכן משמע ברמבי'ם, וכחכ הריטב"א שלפי זה אין לנו ראייה להתריר שום עניין של עבודה זרה לעשותה לכתילה ואפלו הוא תשמש דתשמש עכ"ל. ורק בשעת דחק גדול ואיבה קרובה נראה לסגור באיסור זרבנן על רשי' והרשב"א והר"ז של הריני' שהעתיק פרושו.

1

כל זה לבנות תשמש דתשמש של האليل כמו מובה שלרש'י מותר ולתוספות אסור, ואולם לבנות בית לע"ז אין והתשמש דתשמש אלא תשמש גופא שמאן על האليل מהמה ומגשם ואסור אף לפרש'י. כן מבואר במסכת עבודה זרה דף מ"ז עמוד ב' שאמרו במשנה שלשה בתים הן, בית שבגאו מתחלת לעבודת כוכבים הרי זה אסור סיידו וכירו לעבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש הניס לתוכו עבודת כוכבים והחיזאה הרי זה מותר עכ"ל, ופרש'י הניס לתוך עבודת כוכבים ואת הבית עצמו לא נתכוון לעבוד

מהמשנה בדף מ"ז ומפרש"י שם, אכן מה שנדרפס בשם חוושי הרשב"א למסכת עבודה זרה מדף כ"ב ועד דף נ"א אינם מהרשב"א ובודאי בא ראת הדברים במקומם ורק לנו לא נודע וצ"ע. ואיך שיתיה הרשב"א יתidea הוא שכן רשי' והר"ן חולקים עליו וכל שכן התוספות וטיעתם האוסרים גם שימוש דתמייש, וכגンド קולת הרשב"א יש להציב חומרת הראב"ד שבית שבנוו כדי להעמיד בו ע"ז נעשה כתוספת ע"ז ונארס בהנהה מיד אפילו קודם שהכניסו בו הע"ז.

ז

וכיוון שאסור לבנות בית לע"ז שפיר אסור בתוספות גם להלות מעות לצורך בניין ע"ז וכל שכן אסור ליתן מעות במתנה לצורך זה וכולי' עלמא מודו בהכי וולת אולי הרשב"א ולא הובאו דבריו בפסקים. ואף על פי כן לע"ז יש למצוא צדדים להתריר* לתרום

* (הגניה) ל"מ כוונת התוספות אינה כמו שהבין בשלוחן עורך, כי התוספות לא כתבו שאסור להלות לצורך בניין ע"ז אלא שאסור לצורך בניין ע"זים עכ"ל ולשון בנין נופל על כל מה שנבנה כמו שתכתבתי בענין בימוסיות ולאו דוקא בית. אלא דבריהם במסכת נדרים קאי על מה שתכתבו שם בדבר הקודם האיכא לפני עור שיעשו צלמים או בין לפני עבדות כוכבים עכ"ל ובנין לפני ע"זים הוא המוכיח שהתריר רשי' ושהתוספות אסור לבנותו ואינו בית שמכניסים האיל לתוכו. ודברי הרשב"א בזה מודיעים שהעתיק דברי התוספות דמכךן יש למדוד אסור להלות מעות לצורך בניין ע"ז וכוי' עכ"ל ולא כתוב בניין בית ע"ז ושוב כתוב שפרק קמא לע"ז נראה כי לצורך בניין בית ע"ז מותר וכי עכ"ל ודיק לכתוב בין בית ע"ז. וכל לשונו ממשעiano בא להליך על התוספות ע"י' שלכן לא כתוב בלשון קושיא, אלא hei קאמר שהתוספות אסור להלות לצורך בניין בית ע"ז פ"י משום דהוי משמשי מה שאין לנו לצורך בניין בית ע"ז נראה בפרק קמא לע"ז שモתר והוי רק משמשי ומשמשי לשיטתו וזוק. וכיון שהתוספות לא איררי בהלאה לצורך בניין בית ע"ז נראה להקל בה אף לשיטנו שבית ע"ז הו תמייש דצ"ז ולא תמייש ותשמש, כי האיסור להלות הוא משום לפני עור כמו שמכה שם ובשלמא לא להלות מעות לנוי לצורך קניין תכשיטים כשהאליל ישנו ותכשיטים מזומנים לקנות בודאי יקיים הגוי את דברו ויקשת את האיל ונמצא המלה עבר על לפני עור, מה שאין לנו להלות מעות כדי לבנות בית ע"ז שלוה דריש וממושך ועכבה רכהומי יאמר שישלים את הבניין וככיס בו האיל ויעבדהו, ועוד שהלאה אינו בונה בעצםו אלא מוסר לאחרים לבנות והו לפני דפני.

לע"ז, מה שאין לנו אם הפטל והמרחץ הם שנייהם מתחת לאותה כיפה מותר לבנותה, וכן רוב המבנים החשובים ובבנין צבור בארץ מימי הromaים ועד לאחרונה היו בניינים כיפות כיוט. והם מפרשים הגיעו לכיפה וכן אסור לבנות עכ"ל שmiriy בcupה בצד של האלים ומיחודה להעמיד שם את האיל. ועוד עיון לבוש ביראה דעה שם שפרש שהז חולין הע"ז בקרירות, ולפי זה הכיפה היא של הגומהה בקייר שעמדים בה את האיל והגומהה היא תמייש האיל ואסור ושאר הקירות והחדר שאינם מוחדים לע"ז וורה ע"י' השיר בערכו השלם.

אבל החזר או טרקלין המוחד להעמידת האיל ולבוזתו מוכחה דהוי תמייש דעת'יז ולא תמייש דתמייש ומילא אסור לבנותו וכן כתוב הש"ך ביראה דעה שם סעיף קטן א' שהבתים וכותלי' הם תמייש ע"ז, ואם איינו מיוחד לע"ז נראה שאינו אפילו תמייש דתמייש ולכון מותר לבנות מרחצאות אף על פי שעמידים שם איל בcupה. וכל זה איינו עניין למחלוקת רשי' ותוספות ושלא כמו שהבין בט"ז ע"י' השיר וכן השיג עליו בש"ת חותם המשולש.

איبرا נגנד דברים אלו עומדים דברי הרשב"א במסכת נדרים דף ס"ב שם שהביא מהתוספות שאסור להלות לצורך בניין ע"ז משום לפני עור וצין שבמסכת עבודה זרה פרק א' האריך בעניינים אלה, וכותב שם נראה כי לצורך בניין בית ע"ז מותר אילא לצורך כיפה שעמידין שם ע"ז מסלק ידו ממנה דמשמי ע"א אסור ממשמשה מותר עכ"ל ואלמא רק הכיפה הוי ממשמי ע"ז ואילו שאור בית הע"ז הוא ממשמי דמשמשי וכן מותר לבנותה לפי שיטת פרשי' בבאור בימוסיות שהרשב"א במסכת עבודה זרה נקט במקרה. ועיין בחדושי הרשב"א למסכת עבודה זרה דף י"ט עמוד ב' בד"ה אלא אמר רבה, שתכתב תשמש דתמייש דעת'יז אף לכתילה בניין עליהם והיינו מתניתין דתנן אבל בניין עמהם דמוסיאות וכל שכן הכתים שמוכרים להעמיד ע"ז באחד מקומותיהם שמותר לבנותן עד מקום שעמידין שם הע"ז עצמה וכו' עכ"ל, ולפי דבריו במסכת נדרים הכתים שמוכרים להעמיד ע"ז עכ"ל היינו שם מוחדים לע"ז ואפילו הכי הרי כתוב במסכת עבודה זרה שמותר לבנותם עד המקום שעמידים שם האיל עצמו. וקשה טובא

התוספות וכן כתוב הרשכ"א בהדייא שהתוספות אוסרים משום לפני עורה. ומתווך סיום דברי התוספות והמנוע יצילח עכ"ל שקעה במה עדיף אסור זה משאר איסורים שלא נאמר בהם כן, אלא המונע פ"י מונע מעכ"ם של ידי שמסרב להלוותם אינם יכולים לבנות בית לע"ז ובזה בודאי זכותו גדולה מה שאין כן להלוות להם כשם שהם יכולים לבנות ללא הלוואה או שיכולים ללוות מעכ"ם אחר לא דברו התוספות בזה. ואף על פי שאסור לבנות עמהם כיפה ובית ע"ז אפילו כשאין צורך בעבודתו, שפיר יש לחלק בין נתינה מעות אחרים כדי שיבנו הם לבנייה בידים דחמירא טפי. וכך אם הנוצרים יכולים לבנות בלבד תרומות או שנונות סכום סמלי מותר לע"ז להרומים לבניין בת חפלה אלה וטעם זה שיר אפיקו בכנסיות קתוליות. ואין כאן ממש מנתנת הנם כיון שעושה כדי להכير טבה ולמנוע אבה. ועל צד הטוב יתנה שנונות המעות על מנת שיבנו בהן את השירותים או את הצנרת או את מגרש החניה וכו' כל מה שאינו קשור להיכל שבו עובדים עבדותם כי אלה בודאי אינם אלא לשימוש האנשיים, ובצרכו טעםם אלה יכולות אף לבתי הכנסת ורפורמים וקונסרבטיבים. וכל זה במקומות שיש איבה ונזק אבל בועלמא צריך למשוך את ידו.

יהודית הרצל הנקין

לבנית הכנסיות הללו שנשפו, ראשית שבהרבה כנסיות פרוטסטנטיות אין צלים ואינם סוגדים לצלים ולא לצלב, ונגי שמקבלים עליהם את ישו לאלה ולכך העובדים הם בגדר עובדי ע"ז שדברו בהם בש"ס בת הפלות דומים לבתי ע"ז שדברו בתי אילים דוקא וכן חילק ובשו"ת מהר"ם שיק חלק יורה דעה סימן קג"ג והובא בדרכיו תשובה סימן קמ"ג סעיף קטן ה. ולפי טעם זה יהיה מותר לתרום לצורך בניית כנסיה שאין בה אלמים או למגビית לבניית כמה כנסיות שכובן אין צלים כי כל מה שיכளן להחולות בהיתרוא תליין כמו שכתבו התוספות במסכת נדרים שם ונלמד מהגמרה שם שהולכים אחר הרוב. ורק מה שהוסיף בשוו"ת מהר"ם שיק שעבודת ההשתחיה וההוזאה שעובדים שם אינה עשוה את הכנסייה בבית ע"ז כי זה לא צריך בית ונעשה אף בחוץ וכן אין הבית תושם לע"ז אלא לאנשים העובדים שם להציגם מורים ורוח וגשם עכ"ל אינו מספיק לע"ז, כי גם הקתולים אינם צריכים כנסיה דוקא שהרי יש להם צלים וכלים ניידים וכיולים לעזרה המא"ס בכל מקום.

ושנית והוא העיקר, לא אסרו התוספות להלוות לצורך בניין ע"ז אלא כאשר אפשר לנכרים לבנות ללא הלוואה שאו עובר המלה על לפני עור, שהרי בוגרואה שם חששו לפני עור ועליה קאי דברי

סימן לו

עריכת סעודת ביום הودאה לאומית

לנו חלק ונחלה ביום אידם, ובזה ובזה אין ראוי להשות זמני התפלה לזמן שבת. וכן מותר לקבוע ח"ק ביום הודאה.

לעצמם יום הודאה ואכילת תרגול הodo טורקי' בלע"ז וכפי מנהג רוב ישראל היום להזיקו בעוף כשר אף על פי שלא בא במסורת מדור דור, אינו אסור משום בחוקותיהם אפילו לדעת הגרא' אין שרעין הודאה הוא עניין הכתוב בתורת, ואכילת הטורקי' הוא זכר אבל לא סיבת הודאה והסיבה

ב"ת, ב"ג טבת תשנ"ה
לרב אחד

התפניתי באיחור למכתבו ואותו הסליחה. לע"ד אינו אסור לאחר את זמני התפלה בבית הכנסת בבי"ר של יום הודאה באראה' באנטיגוינ'ג בלע"ז כי הכל יודעים שהסבה היא התופשה מעבודה שבאותו יום ולא מה שגורם לחופשה, וכך אפילו בתג המולד שהוא יום אידם אינו אסור אבל מכל מקום ראוי שלא לאחר התפלה בתג המולד כדי להראות שאין